

handen vol van verzamelden en die in een hoeveelheid van twee flesschen water lieten koken, totdat het vocht de helft verminderd was, een lepel van het afkooksel, met een weinig limoensap en suiker smakelijk gemaakt, aan sterke en overigens gezonde kinderen van zes- of achtjarigen leeftijd toegediend, geen kwaad zou doen en zelfs zeer waarschijnlijk een goede uitwerking zou hebben, echter dat ik het niet aanbeval en zoo zij er de proef van zouden willen nemen, zulks geheel voor hun eigen verantwoording zou zijn."

„Zij bezigden het en de uitwerking, zelfs zonder laxans, wekte hun verbazing en blijdschap, zoo door de hoeveelheid der geloosde, levende wormen, als door den ongestoorden welstand van hen, die het hadden ingenomen. Het middel had gewerkt in den slaap."

Tot zoover BISSCHOP GREVELINK. Wie hier het middel zou willen probeeren, dient in elk geval zeer voorzichtig te zijn en de gevolgen geheel voor zijn eigen rekening te nemen.

Dr. W. G. BOORSMA heeft in het jaar 1896 een onderzoek ingesteld naar de giftige eigenschappen der plant. De resultaten van dat onderzoek heeft hij neergelegd in het achttiende deel der *Mededeelingen uit 's Lands Plantentuin*, uitgegeven bij de firma KOLFF te Weltevreden. Daarin wordt o.a. vermeld, dat gedroogde planten wel haar wormdrijvende, maar niet haar giftige eigenschappen hebben verloren.

Zooals we hierboven reeds hebben gezegd, groeit de *Spigelia* als onkruid op akkers en ruigten, soms ook op grasvelden, gewoonlijk in grooten getale bijeen. Het geheele jaar door kan men bloeiende exemplaren aantreffen. Ik vond haar in overvloed op sommige plaatsen bij Batavia en bij Buitenzorg, voorts eenige exemplaren op het stationsterrein van Soekaboemi en op een rietveld bij Djokja, dan nog een enkel exemplaar op een strandweide bij Palaboean Ratoe. De Heer VAN HARDENBERG zamelde haar in bij Gombong, wijlen Dr. J. G. BOERLAGE op Poeloe Babi. Wie meer groeiplaatsen weet, wordt verzocht ze in dit tijdschrift mede te deelen. Wie rijpe zaden wil hebben om de plant thuis te kweken, kan ik daar meestal wel aan helpen.

Buitenzorg, 15 Februari 1912.

B.

OVER HOLLANDSCHE NAMEN VOOR INDISCHE VLINDERS.

Een tijdlang heb ik met mijn zoontje, van nog geen 12 jaar, vlinders verzameld; en ofschoon over het algemeen de dingen, die jongens van den genoemden leeftijd buiten boeiend bezig houden, maar weinige zijn, sloot zich toch al spoedig een troepje kameraden bij ons aan, met ons een stelletje hartstochtelijke verzamelaars vormende. Met gespannen blik en open mond stonden ze af te wachten, of er een vlinder in de buurt zou komen, en op een korten kreet van den eersten, die 'm zag, stoven ze met petten, kleine en groote vlindernetten erop af. En als ik dan belangstellend vroeg, wat het er voor een was, was 't antwoord maar al te dikwijls voor mij hoogst onbevredigend: „Een gewone! — een fijne! — och, zoo een, U weet wel!"

Ja, ik wist dan wel weer, niet wat voor een vlinder of er zoo juist gejaagd werd, maar wel, dat 't weer mis was: dat de jongens den vlinder op het oog al heel goed kenden, bij mij die kennis ook veronderstelden, maar — den naam niet wisten. En toch — hoe kan men een verzameling aanleggen, zonder de onderscheiden soorten ieder een naam te geven?

O, zult ge misschien zeggen, al die vlinders hebben toch al namen! En die kun je toch vinden in boeken! — Jawel, maar — er is een maaër bij; wel meerdere.

Die boeken zijn Engelsch of Duitsch. Verder tamelijk- of zeer kostbaar. En dan geven ze, daar ze niet op Java, maar elders geschreven werden, 't zij in de Straits of in Voor-Indië of in Europa, afbeeldingen en beschrijvingen, waarin een niet voldoende zoölogisch ontwikkeld verzamelaar zijn vangst niet terugvindt, omdat, zooals bekend, eenzelfde vlinder enorm varieert van uiterlijk met 't land waar hij wordt aangetroffen. Eindelijk de hoofdzaak: de naam. Deze is natuurlijk alléén de wetenschappelijke naam. Soms staan er zelfs meerdere namen, ter keuze; maar laat ons het eenvoudigste geval nemen: één naam. Dan is 't er dikwijls de naam ook naar! Bijv. *Roozeboomia vanheutzi*. Ziet gij, waarde lezer, daaraan, hoe die vlinder die zoo heet, er uit ziet? — Ik niet. En wanneer die naam nog niet eens tot volwassenen spreekt, hoeveel te minder nog spreekt hij tot jongens!

Er is een tijdlang een algemeene beweging in allerlei wetenschappen geweest, om uitsluitend die universeele wetenschappelijke namen te gebruiken — dan voorkom je misverstand, en dan kun je erover van gedachte wisselen met menschen van andere landen. Heel mooi, maar wie van onze vlindersvangende jongens taalt naar buitenlandsche correspondentie over zijn verzameling? en wie van hen maakt zich dik over misverstanden op meestal toch ondergeschikte punten: zóó fijn onderscheiden ze nog niet! Mijn ervaring met meer dan een half dozijn vlindersvangende jongens heeft me geleerd, dat zij *behoefte* hebben aan *sprekende Hollandsche namen voor de niet te zeldzame vlinders*. Desnoods mogen Maleische woorden gebruikt worden, mits teekenend of sprekend. Als bewijs dat de jongens die behoefte gevoelen, diene, dat zij spontaan die leemte trachten aan te vullen. Een paar voorbeelden zullen dat verduidelijken. Zoo wordt *Junonia atlites* door hen de *sawahvlinder* (2) genoemd; maar *Precis ida* (30) heet ook *sawahvlinder*; de eerste echter de *grijze*, en de laatste de *bruine sawahvlinder*. Deze namen toonen, dat de jongens zich reeds van twee onderscheidingsmiddelen bewust zijn: 1°. naar het uiterlijk, i. c. de kleur; en 2°. naar het voorkomen, naar de vindplaats. Als derde middel kennen zij ook reeds de voedingsplant van de rups, en noemen *Cricula trifenestrata* den *kanarievlinder*, omdat de rups hier in 't Buitenzorgsche soms in groot aantal op de kanarieboomen voorkomt.

Ligt het nu niet op den weg der Ned. Ind. Nat. Hist. Ver. om dit streven der jongens te steunen? En niet alleen der jongens, maar ook der volwassen leeken? Planters vooral zullen dezelfde behoefte gevoelen, aan namen, „die je onthouden kunt”; welnu laten onze planters-leden dan meedoen aan 't vastleggen en desnoods uitdenken van eenvoudige Hollandsche namen voor de gewonere vlinders; dan kan er wellicht over eenigen tijd een eenvoudig „Indisch vlinderboekje” verschijnen met plaatjes en namen, en zal menige jongen een steun bij zijn verzamelen hebben, die door hem hoog gewaardeerd wordt. En is 't niet onze taak, om de liefhebberij voor onze schoone natuur reeds vroeg te kweken?

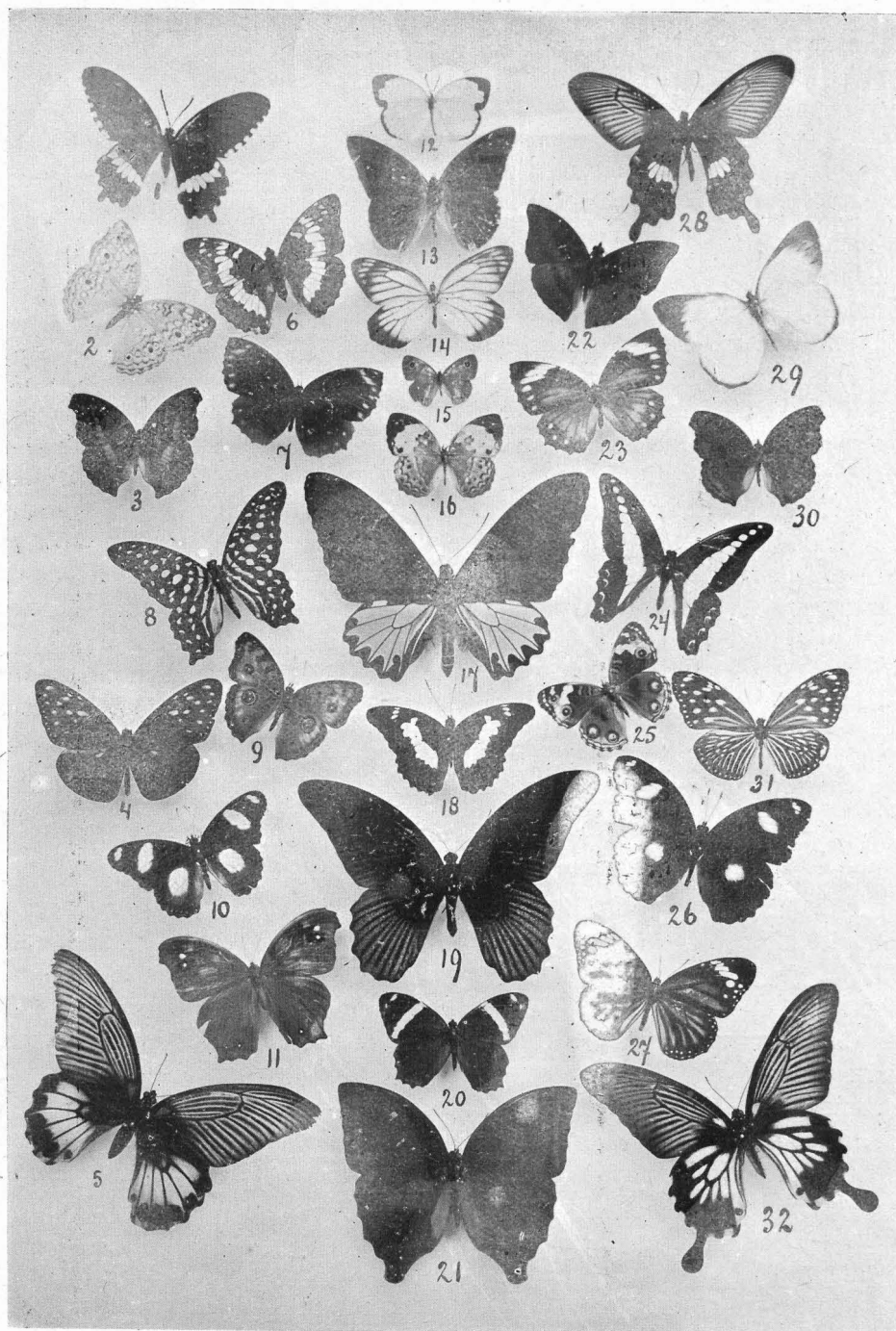
Om van woorden tot daden te komen, geef ik hieronder, wat mij ten deze bekend is.

Euploea. — Deze geheele familie heet „*diamantvlinders*” (4 en 31), om de vele schitterend witte punten op diep donkeren achtergrond. Daarbij is de blauwe glans van verscheidene soorten ook aanleiding, dat de jongens het in het prachtige, het kostbare zochten.

Danais genutia heeft ter hoogte van het uiteinde van 't achterlijf, op de achtervleugels een eigenaardigen opgebobbelden vlek, die den vlinder den naam de „*brandvlek*” (27) bezorgde.

Melanitis leda = het *grootte, gekartelde grasoogje* (11).

Ypthima methora = het *kleine ronde grasoogje* (15).

(1) *Papilio polytes* = Parelsnoer. — (2) *Junonia atlites* = Grijze Sawahvlinder. — (3) *Precis iphita* = Bruine Sawahvlinder. — (4) *Euploea midamus* ♂ = Diamantvlinder. — (5) *Papilio agenor* of *P. memnon* ♀ = Pastoor. — (6) *Euthalia lubentina* = Moordenaar. — (7) *Elymnias discrepans* ♂ = Palmendief = Voorgalerij vlinder. — (8) *Papilio agamemnon* = loerik (jav.). — (9) *Junonia asterie* = Maanbergvlinder. — (10) *Hypolimnias*

Lethe Europa, naar de witte streepen die er dwars over de vleugels loopen; de *adjutant* (20).

Elymnias discrepans heet, naar zijn gewoonte om als rups onze palmen in huis te vernielen, eenvoudig de *voorgalerij vlinder* of *palmendief* (7 en 23).

Cupha erymanthis, een aardig vlindertje dat nogal op bamboeheggen zit: het *heggebruintje* (16).

Junonia asterie heeft vlekken die sterk aan de bergen op de maan doen denken; vandaar de naam: *maanbergvlinder* (9).

Junonia wallacei vangt men bij uitstek op kale zonnige steenachtige weg; *steenwegvlinder* (25).

Hypolimnas. Naar de hoeveelheid blauw stof om of op de witte vlekken: *blauwvlok* of *witvlok*.

H. bolina (26) is dan de *grootte*, *H. misippus* de *kleine blauwvlok* (10).

Euthalia. Deze geheele familie heet: *Chineesche letters* (22), naar de krabbels op den onderkant. Verdere onderscheidingen hoorde ik nog niet; alleen *E. lubentina* werd, naar de vele roode vlekjes op de vleugels de *moordenaar* genoemd (6).

Limenitis procris maakte zulk een indruk, door zijn levendige kleuren, dat de jongens hem *prachtlinder* wilden noemen. Daar ik dezen naam liever voor een later te noemen groep vlinders wil houden, stel ik voor hem den *bonten adjudant* te noemen (18).

Nu de verzameling *wiljes*.

Pieris Nero of *Appias Nero* heet natuurlijk de *bloedvlinder*, om de helroode kleur (13).

Delias hyparete (14), een erg algemeene vlinder, heeft tot nog toe geen passenden naam gekregen, evenmin als de loggere soort: *Delias descombesi* (29).

Terias-soorten heeten natuurlijk: *kleine geeltjes*. Één soort heeft onder op den achtervleugel een bruine tekening in den vorm van een schoen, en heet daarom het *schoentje* (*T. hecabe* of *T. sari* ?) (12).

De statig vliegende, groote *Ornithoptera*'s met hun zwartfluweelen voorvleugels en geelsatijnen achtervleugels heeten met alle recht de *prachtlinders* (17); of weet iemand een beteren naam met 't oog op dat zwart en geel?

Papilio. Dit groote geslacht geeft ons vele bekenden te zien.

De groote zwarte vlinder, die altijd om de huizen vliegt, *P. agenor* (5, 19 en 32), werd door de jongens de *pastoor* gedoopt. Maar aangezien van dezen vlinder de „Familien-verhältnisse” langen tijd duister waren, en nu kort geleden een Engelschman, meen ik, een monografie over *P. agenor* schreef, waarin men vindt, dat dit dier er wel drie soorten van wijfjes op na houdt, lijkt mij die naam van *pastoor* minder juist, en ware *mormoon* of *hadji* wellicht meer passend; maar die beiden zijn weer niet in 't zwart gekleed. Wie helpt ons, uit deze impasse?

misippus ♂ = Kleine Blauwvlok of Kleine Witvlok. — (11) *Melanitis leda* = het Groote gekartelde Grasoogje. — (12) *Terias hecabe* = Schoentje. — (13) *Pieris nero* of *Appias nero* = Bloedvlinder. — (14) *Delias hyparete*. — (15) *Ypthima methora* = het Kleine ronde Grasoogje. — (16) *Cupha erymanthis* = het Heggebruintje. — (17) *Ornithoptera hephaestus* = Prachtlinder. — (18) *Limenitis procris* = Bonte adjudant. — (19) *Papilio agenor* of *P. memnon* ♂ = Pastoor. — (20) *Lethe europa* = Adjudant. — (21) *Amathusia phidippus* = Koepoe maloe. — (22) *Euthalia jama* = Chineesche letters. — (23) *Elymnias discrepans* ♀ = Palmendief = Voor-galerij vlinder. — (24) *Papilio sarpedon* = Blauwstreep. — (25) *Junonia wallacei* = Steenwegvlinder. — (26) *Hypolimnas bolina* ♂ = Groote Blauwvlok of Groote Witvlok. — (27) *Danaïs genutia* = Brandvlek. — (28) *Papilio aristolochiae* = Bloedvlekzeiler. — (29) *Delias Descombesi*. — (30) *Precis ida*. — (31) *Euploea midamus* ♀ = Diamantvlinder. — (32) *Papilio agenor* of *P. memnon* ♀ = Pastoor.

P. aristolochiae vertoont mooi de vlucht van die *Papilio*'s, die *zeilers* heeten, en om zijn roode vlekken heet hij de *bloedvlekkige zeiler* (28).

P. agamemnon vliegt erg zenuwachtig, gejaagd, en zou daaraan een naam kunnen ontleenen. Onder de jongens heette hij *loerik* (Jav.) = gespikkeld (8).

P. sarpedon = *blauwstreep*, om den blauwgroenen band over beide vleugels (24).

P. polytes heet het *parelsnoer* (1), om de regelmatige reeks witte vlekken over de achtervleugels. Dit is de gewoonste *Papilio* hier, met dien vriend met z'n drie soorten van wijfjes.

Tot slot voor heden een voorbeeld, dat men zich niet tot de genoemde onderscheidingsmiddelen behoeft te beperken, maar ook meer het gebied der verbeelding mag betreden.

Wie kent niet den grooten dofbruinen vlinder, die in de schemering vliegt en overdag met opgeklapte vleugels in de binnengalerij zit? Hij heet *Amathusia phidippus* (21). Over dien vlinder kan men zijn kinderen het volgende verhaaltje vertellen:

Op zekeren dag werd een holle boom omgekapt, waarin vele, vele vleermuizen een schuilplaats hadden, en toen er zoo'n lawaai werd gemaakt, en de boom begon te kraken, vlogen de vleermuizen verschrikt uit, en zochten zoo gauw ze konden een donker plekje, waar ze zich tot den avond, den tijd van hun leven en hun vreugde, konden schuil houden. Maar één klein vleermuisje fladderde, ondanks de waarschuwingen van de familie, vrolijk rond, en riep: „Kijk nu ben ik een vlinder, en nu” — Verder kwam de vleermuis niet, want zij was door een roofvogel gepakt, en werd onmeedoogenloos meegenomen naar een hoogen tak van een grooten boom. Daar keek het stervende vleermuisje nog eens naar de zon en de mooie lucht, en de vlinders, en toen de goede geest van dien ouden boom op zijn piepend zuchten nog even bij hem kwam, zei het vleermuisje: Och, goede geest, ik ga dood! Je ziet de klauwen, die die leelijkerd in mijn vleesch heeft geslagen. Had ik maar minder vleesch gehad! Och toe, als je er wat aan kunt doen, zorg dan, dat ik zoo spoedig mogelijk, een vlinder, een mooie vlinder mag zijn, dan laat die roofvogel mij misschien wel los.”

„Jawel”, zei de goede geest, „eerst niet naar goeden raad luisteren, en boven je stand willen leven, en nu je in de klém zit, om hulp bedelen! Maar ik heb toch medelijden ook met je — ik zal je helpen, maar je moogt je verleden niet vergeten.

Toen viel er een vrucht op den kop van den roofvogel; die schrok, en liet het vleermuisje los, maar — dat was zoo licht geworden — waarlijk het bleek een vlinder te zijn! O, wat heerlijk, nu dadelijk naar de bloemen en de andere vlinders! Maar toen ons vriendje zich onder hen wilde mengen, riepen deze elkander toe: „Pas op zeg, daar heb je een vleermuis!” en dan vlogen ze allen weg. Toen bekeek de nieuwbakken vlinder zichzelf in een plasje; ja — dat was me een teleurstelling! Zijn kleur had hij gehouden, en die klauwtjes, waar hij als vleermuis aan placht te hangen, waren een kort staartje aan zijn achtervleugels met een paar vlekjes erop. 't Was om je dood te schamen: iedereen zag 'm nog voor 'n vleermuis aan; en met recht, want hij vloog ook nog net zoo onbeholpen, fladderend met zijn kleine lichaam en zijn groote vleugels. Vreeselijk beschaamd vloog hij een grot in, en wachtte tot den avond, tot de zon ter ruste ging, en daarmee ook het heir van dagvlinders. Toen durfde hij weer te voorschijn komen en rondvliegen, maar bedacht nog juist bijtijds: „Dat is waar ook, nu ben ik een vlinder! En als straks mijn vroegere familie uitvliegt, wordt ik opgegeten!” en toen vloog hij maar gauw weer naar zijn schuilplaats.

Wanneer nu 's avonds de zon ondergaat, en geen enkele dagvlinder meer vliegt, dan

ziet men in den tuin onzen vriend rondfladderen, schuw en bedeesd, onder boomen en langs de huizen. Maar nauwelijks vliegen de vleermuizen uit, of hij is wederom beschaamd en bevreesd en zoekt een veilig plekje, maar vliegt niet meer! Dat is de beschaamde betooverde vleermuis in 't Maleisch: *Koepoe maloe* genaamd; en in het Hollandsch?

E. C. JUL. MOHR.

EEN HEKSENBEZEM.

Heksenbezem is de naam van een verschijnsel, dat de meesten mijner lezers zonder twijfel zelf meermalen hebben waargenomen. Verschillende planten kunnen het vertoonen; op de *Bamboe* is het lang geen zeldzaamheid en kan plaatselijk zelfs zeer menigvuldig worden gevonden; men ziet dan hier en daar aan de sierlijk omgebogen lange halmen een groot aantal dunne, zweepvormige takjes, die tot een dichten bundel zijn vereenigd. In de 1ste afl. van dit tijdschrift heeft eene afbeelding gestaan van een heksenbezem op de *Tjemara*; hieronder kunt u een indruk krijgen van hetzelfde verschijnsel, nu weer op eene geheel andere plant n.l. op het z.g. *Bergmos* of zooals zij in Europa wordt genoemd *Engelsch mos*, hier ook wel bekend als *Jodenbaard* of met haar wetenschappelijken naam *Selaginella* en wel de *S. laevigata*.

Een heksenbezem doet zich voor als eene abnormale, buitengewoon rijke vertakking, die nagenoeg uit een punt te voorschijn komt uit den Bamboehalm en uit den Tjemara- en Bergmos-tak. *) Deze buitengewone, abnormaal rijke vertakking draagt bladeren en bloemen, die er vrij wel precies zoo uitzien als diezelfde organen van de plant, waarop wij een heksenbezem vinden.

Heksenbezem op het Bergmos: *Selaginella laevigata*.
Eene reproductie van een photo, voor dit doel welwillend
opgenomen en afgestaan door A. AMONS.

*) Bij de correctie hiervan viel mijn oog juist op een schoone heksenbezem op een Randoe (*Eriodendron*) bij mijn overburen.